

Comparative Examination of the Behavioral Model of the Prophet of Islam in the Quran and the Statements of the Leadership*

Hadi Ghanbarkhah*

Abstract

This research aims to conduct a content analysis and comparative study of the behavioral model of the Noble Prophet (PBUH) from the perspective of the statements of Ayatollah Khamenei (May God Protect Him), the Leader of the Islamic Revolution. The primary objective of this study is to extract, elucidate, and categorize the four dimensions of the Prophetic conduct as viewed by him. These dimensions include: individual personality (focusing on worship, honesty, and trustworthiness), social conduct (encompassing good manners, tolerance, and compassion), political-militant conduct (based on steadfastness in the path of truth and wise strategy in confronting the enemy), and cultural-scientific conduct (emphasizing the promotion of knowledge and literacy). The research method is qualitative content analysis, in which speeches and public messages issued by the Leadership (May God Protect Him) are meticulously examined, key concepts related to the Prophetic conduct are identified and classified, and this approach transforms the research from a merely historical narrative into a practical and documented analysis. The findings of the research indicate that the Leadership's (May God Protect Him) perspectives portray the Prophetic conduct as a comprehensive, dynamic, and strategic model for individual and social management. This analysis emphasizes the truth that the Prophet's (PBUH) true power lies not in material resources, but in the unbreakable bond of faith and knowledge, ethics and perseverance. Ultimately, the research concludes that the Leadership's statements (May God Protect Him), with fidelity to authentic religious and historical sources, provide a practical and contemporary model for addressing the challenges of today's society and can serve as an appropriate guide for the current generation and managers of the Islamic community.

Keywords: Prophetic conduct, Leadership statements, behavioral model, content analysis.

*. Received: ۰۲/۰۱/۱۴۰۴ SH (۲۲/۰۳/۲۰۲۵ CE) and Accepted: ۰۱/۰۴/۱۴۰۴ SH (۲۲/۰۶/۲۰۲۵ CE).

*. PhD graduate in Quran and Sciences, Management focus, Al-Mustafa International University, hadighanbarkhah@gmail.com

بررسی تطبیقی الگوی رفتاری پیامبر اسلام (ص) در قرآن و بیانات رهبری*

هادی قنبرخواه*

چکیده

این پژوهش با هدف تحلیل محتوایی و تطبیقی الگوی رفتاری پیامبر اعظم (ص) از منظر بیانات آیت الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، رهبر انقلاب اسلامی، تدوین شده است و هدف اصلی این تحقیق، استخراج، تبیین و دسته‌بندی ابعاد چهارگانه سیره نبوی از دیدگاه ایشان است که این ابعاد شامل: شخصیت فردی (با تمرکز بر عبادات، صداقت و امانت داری)، سیره اجتماعی (مشمول بر خوش اخلاقی، مدارا و رحمت)، سیره سیاسی - مبارزاتی (بر اساس استقامت در راه حق و تدبیر هوشمندانه در مواجهه با دشمن) و سیره فرهنگی - علمی (با تأکید بر گسترش علم و سواد آموزی) هستند. روش تحقیق، تحلیل محتوای کیفی است که در آن، سخنرانی‌ها و پیام‌های عمومی منتشر شده از رهبری (مدظله‌العالی) به صورت دقیق بررسی و مفاهیم کلیدی مرتبط با سیره نبوی شناسایی و طبقه‌بندی شده‌اند و این رویکرد، پژوهش را از یک روایت صرفاً تاریخی به یک تحلیل کاربردی و مستند تبدیل می‌کند و یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که دیدگاه‌های رهبری (مدظله‌العالی)، سیره نبوی را به عنوان یک الگوی جامع، پویا و راهبردی برای مدیریت فردی و اجتماعی ترسیم می‌کند و این تحلیل بر این حقیقت تأکید دارد که قدرت حقیقی پیامبر (ص) نه در امکانات مادی، بلکه در پیوند ناگسستنی ایمان و علم، اخلاق و استقامت نهفته است و در نهایت، این تحقیق نتیجه می‌گیرد که بیانات رهبری (مدظله‌العالی) با وفاداری به منابع اصیل دینی و تاریخی، الگویی عملی و به روز را برای مواجهه با چالش‌های امروز جامعه ارائه می‌دهد و می‌تواند راهنمای مناسبی برای نسل حاضر و مدیران جامعه اسلامی باشد.

واژگان کلیدی: سیره نبوی، بیانات رهبری، الگوی رفتاری، تحلیل محتوا.

* تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۰۲ و تاریخ تأیید: ۱۴۰۴/۰۴/۰۱

* دکتری قرآن و علوم، گرایش مدیریت، جامعه المصطفی العالمیه، hadighanbarkhah@gmail.com

مقدمه

سیره و سلوک پیامبر اسلام، حضرت محمد (ص)، نه تنها برای مسلمانان، بلکه برای تمام جوامع انسانی، الگویی بی‌همتا و جامع در عرصه‌های فردی، اجتماعی و سیاسی است و قرآن کریم، پیامبر (ص) را به عنوان «اسوه حسنه» معرفی می‌کند و بر اهمیت الگوبرداری از ایشان برای رستگاری تأکید دارد و این الگو، به سبب ابعاد متعددش، همواره مورد توجه اندیشمندان، مصلحان و رهبران دینی بوده است و در دوران معاصر، بیانات و اندیشه‌های آیت الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، رهبر انقلاب اسلامی ایران، یکی از مهم‌ترین منابعی است که به تحلیل و بازخوانی سیره نبوی پرداخته و به طور گسترده در سخنرانی‌ها و پیام‌های ایشان منعکس شده است.

با توجه به جایگاه ایشان به عنوان یک فقیه، مفسر و رهبر سیاسی، دیدگاه‌هایشان درباره سیره پیامبر (ص) از اهمیتی ویژه برخوردار است و این دیدگاه‌ها، تصویری عملی و نو از سیره نبوی ارائه می‌دهند که از یک روایت صرفاً تاریخی فراتر رفته و به دنبال استخراج الگوهای کاربردی برای زندگی امروز است.

پژوهش حاضر با عنوان «بررسی تطبیقی الگوی رفتاری پیامبر اعظم (ص) در بیانات رهبری (مدظله‌العالی)» در پی آن است تا این الگوهای رفتاری را بر اساس محورهای کلیدی مورد تحلیل قرار دهد و این تحقیق، با تمرکز بر شش بُعد اصلی شامل «غافل نشدن از عبادات و استغفار»، «مظهر صداقت و امانت‌داری»، «خوش اخلاقی با مردم»، «استقامت در راه حق»، «گسترش علم در آغاز نهضت» و «برخورد مدبرانه و مقتدرانه با دشمن»، به این پرسش پاسخ می‌دهد که رهبری (مدظله‌العالی) چگونه سیره نبوی را به عنوان یک الگوی جامع برای مدیریت فردی، اجتماعی و سیاسی تبیین می‌کنند.

این تحقیق از روش تحلیل محتوا بهره می‌برد که در این روش، بیانات عمومی منتشر شده از رهبری (مدظله‌العالی) به صورت دقیق بررسی و مفاهیم مرتبط با سیره نبوی طبقه بندی

می شوند و هدف نهایی این مقاله، روشن سازی و مستند سازی این الگوها است تا تصویری دقیق از دیدگاه‌های رهبری (مدظله‌العالی) ارائه شود و از تفاسیر غیرمستند جلوگیری گردد.

پیشینه پژوهش

در طول تاریخ، سیره و سنت پیامبر اسلام، حضرت محمد (ص)، همواره موضوعی حیاتی برای مطالعات و تحقیقات علمی بوده است و اندیشمندان و مورخان بسیاری با نگاهی تاریخی، تحلیلی یا روایی به تبیین ابعاد مختلف حیات ایشان پرداخته‌اند و با این وجود، در دوران معاصر، نیاز به بازخوانی این سیره از منظر رهبران و اندیشمندان دینی که به دنبال ارائه الگوهای عملی برای مدیریت جامعه و پاسخگویی به چالش‌های روز هستند، بیش از پیش احساس می‌شود. از این‌رو، این بخش با هدف بررسی مهم‌ترین آثار و پژوهش‌های انجام شده در این زمینه، تلاش می‌کند خلأهای موجود در ادبیات تحقیق را شناسایی کرده و نوآوری این پژوهش را آشکار سازد.

تاریخ اسلام مملو از آثار گران‌بهایی است که به سیره و زندگی پیامبر اکرم (ص) پرداخته‌اند؛ از قدیمی‌ترین و معتبرترین آن‌ها، می‌توان به «سیره ابن هشام» اشاره کرد که منبعی دست اول از زندگی و وقایع دوران پیامبر (ص) است و در دوران معاصر نیز کتبی نظیر «الصحيح من سیره النبی الاعظم» اثر جعفر مرتضی‌عاملی و «فروغ ابدیت» نوشته آیت‌الله جعفر سبحانی، سیره نبوی را بازخوانی و تحلیل کرده‌اند. با این حال، این آثار عمدتاً بر تبیین تاریخی و تحلیلی سیره متمرکز بوده و به تحلیل و تطبیق دیدگاه‌های یک رهبر دینی معاصر در این باره نپرداخته‌اند. در حوزه مطالعات مربوط به اندیشه رهبری (مدظله‌العالی)، پژوهش‌های متعددی به ابعاد مختلف سیره پیامبر (ص) و ائمه (ع) از منظر ایشان پرداخته‌اند که از مهم‌ترین این پژوهش‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار رهبر انقلاب، به عنوان یک منبع اولیه و دست اول، مهم‌ترین و معتبرترین مأخذ برای دسترسی مستقیم و بی‌واسطه به اندیشه‌های ایشان درباره سیره نبوی به شمار می‌آید و این منبع، مجموعه‌ای جامع از بیانات و دیدگاه‌های ایشان را به

صورت موضوعی گردآوری کرده و بستر فکری لازم را برای پژوهش فراهم می‌سازد. با این حال، کارکرد آن صرفاً گردآوری و دسته‌بندی محتوا بوده و فاقد تحلیل عمیق و منسجم پژوهشی در ساختار یک مقاله علمی است و به خودی خود، فاقد بُعد تطبیق دو طرفه میان سیره نبوی در قرآن کریم و بیانات رهبری (مدظله‌العالی) است که هدف اصلی پژوهش حاضر به شمار می‌رود. در همین راستا، پژوهش‌هایی نظیر مقاله «سبک زندگی نبوی (ص) از منظر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و کاربرد آن در جامعه اسلامی» که به قلم ابراهیمی فر و میرمحمدی در سال ۱۳۹۴ نگاشته شده، با تمرکز بر حوزه نوظهور «سبک زندگی» و با تکیه بر بیانات رهبری (مدظله‌العالی)، به ابعاد کاربردی سیره نبوی پرداخته و سهم مهمی در عملیاتی‌سازی این مفهوم دارد. اما تمرکز آن محدود به مفهوم «سبک زندگی» است و سایر ابعاد الگوی رفتاری پیامبر (ص) را به صورت جامع پوشش نمی‌دهد و پیوند نظام‌مند و تطبیقی با آیات قرآن کریم را در دستور کار قرار نداده است.

از سوی دیگر، مقاله «اصول الگوی مدیریتی پیامبر اعظم (ص) با تأکید بر بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)» نوشته طالبی و همکاران در سال ۱۳۹۹، به صورت هدفمند بر یکی از ابعاد مهم و کاربردی سیره، یعنی مدیریت و الگوی رفتاری در حوزه فرماندهی، متمرکز است و این پژوهش نشان دهنده اهمیت تبدیل سیره نبوی به الگوهای عملی در گفتمان رهبری است، هرچند تنها به حوزه مدیریت می‌پردازد و فاقد بُعد فراگیر الگوی رفتاری است و روش تحقیق آن نیز غیاب مقایسه دو گانه میان قرآن و بیانات رهبری را در پی دارد.

به علاوه، رسالتهای همچون رساله دکتری «الگوی اقتدارگرایی پیامبر اعظم (ص) با تأکید بر بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)» که توسط خلیلی در سال ۱۳۹۸ دفاع شده است، به صورت موردی و با نگاهی عمیق، بر یک بُعد خاص از سیره نبوی در اندیشه رهبری (مدظله‌العالی) تمرکز کرده‌اند و این پژوهش‌ها تحلیل عمیق و مبسوطی از بیانات در خصوص بُعد مورد نظر ارائه می‌دهند و نشان می‌دهند که چگونه سیره پیامبر (ص) به الگویی عملیاتی برای حکمرانی تبدیل شده است، اما به دلیل تمرکز بر یک بُعد، فاقد چهارچوب جامعی برای استخراج مؤلفه‌های

شش گانه رفتاری پیامبر (ص) هستند و هدف آن‌ها نیز تطبیق نظام مند و دوطرفه میان آیات قرآن و بیانات رهبری (مدظله العالی) نبوده است.

تحقیقات مذکور هر چند از حیث موضوع مرتبط هستند و بر اهمیت تحلیل سیره نبوی از منظر رهبری (مدظله العالی) تأکید دارند، اما هیچ کدام به صورت جامع و تطبیقی، الگوی رفتاری پیامبر (ص) را به صورت دوطرفه، میان آیات قرآن کریم (به عنوان منبع اصلی سیره) و بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) (به عنوان تبیین کننده معاصر) در یک تحقیق واحد مورد بررسی و مقایسه قرار نداده‌اند تا مؤلفه‌های شش گانه رفتاری (مورد نظر این پژوهش) به صورت نظام مند استخراج و تحلیل شوند.

این خلأ پژوهشی، اهمیت و نو بودن موضوع تحقیق حاضر را به روشنی نشان می‌دهد و به آن ارزشی افزوده می‌بخشد و این پژوهش از منظر علمی، یک کار تحلیلی و تطبیقی است که دو منبع ارزشمند، یعنی سیره نبوی در قرآن و بیانات رهبری (مدظله العالی)، را در کنار هم قرار می‌دهد و این نوع پژوهش‌ها به فهم عمیق تری از چگونگی تفسیر و تبیین آموزه‌های دینی در گفتمان‌های معاصر کمک می‌کنند و از منظر کاربردی، بیانات رهبری (مدظله العالی) در مورد سیره پیامبر (ص) تنها یک تفسیر نظری نیست، بلکه الگویی عملی برای مدیریت جامعه اسلامی است و این تحقیق می‌تواند به روشن سازی این الگوها برای مدیران، سیاست گذاران و عموم مردم کمک کند و همچنین، در شرایطی که تصویری نادرست از اسلام و پیامبر (ص) در رسانه‌ها ارائه می‌شود، این پژوهش با بررسی ابعاد اخلاقی، علمی و رحمانی سیره ایشان از دیدگاه یک رهبر دینی، به تصحیح این نگاه و ترویج تصویر حقیقی اسلام یاری می‌رساند.

مفهوم‌شناسی

در پژوهش حاضر، برای تحلیل جامع و ساختارمند، چهار واژه کلیدی اصلی تعریف شده‌اند که هر یک به بُعدی اساسی از موضوع می‌پردازند و این واژه‌ها عبارت‌اند از: سیره نبوی، بیانات رهبری، الگوی رفتاری، تحلیل محتوا.

۱. سیره نبوی

سیره نبوی به مثابه یک مجموعه جامع و نظام‌مند، شامل تمامی رفتارها، گفتارها، تصمیمات و رویدادهای حیاتی حضرت محمد مصطفی (ص) از بدو تولد تا لحظه رحلت ایشان است و این مفهوم ارزشمند، فراتر از یک روایت صرفاً تاریخی قلمداد می‌شود؛ بلکه به عنوان الگویی جامع و الهی برای راهبری مسلمانان در تمام ابعاد فردی، اجتماعی و سیاسی حیات شناخته شده است. در منابع اصیل اسلامی، سیره نبوی نه صرفاً گزارش‌دهنده تاریخ زندگی یک شخصیت بزرگ، بلکه به منزله راهنمای عمل و نقشه راه برای امت اسلامی در تمامی اعصار و مکان‌ها محسوب می‌گردد. (ابن هشام، بی‌تا: ۴) و از این منظر، سیره شریف نبوی مشتمل بر ابعاد گوناگون و تفکیک‌پذیری است که شامل سیره عبادی، اخلاقی، اجتماعی، سیاسی و نظامی آن حضرت می‌شود. (مجلسی، ۱۴۰۳ ق: ۲۲۸)

۲. بیانات رهبری

بیانات رهبری به مجموعه سخنرانی‌ها، پیام‌ها، نامه‌ها و دستورالعمل‌های آیت الله سید علی خامنه‌ای، رهبر جمهوری اسلامی ایران (مدظله‌العالی)، اطلاق می‌شود؛ این بیانات به عنوان یکی از منابع اصلی درک نظری و عملی مبانی انقلاب اسلامی و تفسیر آموزه‌های دینی در دوران معاصر به شمار می‌آید و دیدگاه‌های ایشان درباره سیره نبوی، تفسیری نو از این مفهوم ارائه می‌دهد که آن را از یک روایت صرفاً تاریخی به یک الگوی مدیریتی و عملیاتی برای حل مسائل روز تبدیل می‌کند که در این پژوهش، بیانات ایشان به عنوان مبنای نظری برای استخراج و تحلیل مؤلفه‌های سیره نبوی مورد استفاده قرار می‌گیرد (پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی سید علی خامنه‌ای - <http://farsi.khamenei.ir>).

۳. تحلیل محتوا

تحلیل محتوا به عنوان یکی از روش‌های اصلی و شناخته شده در حوزه تحقیقات کیفی و کمی، یک شیوه نظام‌مند برای بررسی، توصیف عینی و کمی محتوای ارتباطی در قالب متون، تصاویر، سخنرانی‌ها و سایر اشکال بیانی محسوب می‌شود. (کرلینجر، ۱۳۹۵: ۱۰۰) و این

متدولوژی قوی، پژوهشگر را قادر می‌سازد تا به شناسایی، دسته‌بندی و کدگذاری مفاهیم، مضامین، و الگوهای پنهان در مجموعه‌ای از داده‌های ارتباطی بپردازد. (استورک، ۱۳۹۸: ۱۲۰). در جریان این پژوهش، تحلیل محتوا به عنوان ابزار روش‌شناختی محوری، نقش بنیادین خود را در استخراج و طبقه‌بندی ابعاد سیره نبوی از میان حجم گسترده‌ای از بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) ایفا می‌نماید و کاربرد این روش، تضمین می‌کند که مفاهیم کلیدی و مدنظر تحقیق به شکلی علمی، مستند و عینی از متن بیانات استخراج و مورد تجزیه و تحلیل دقیق قرار گیرند.

۴. الگوی رفتاری

الگوی رفتاری به مجموعه‌ای از الگوهای فکری، گفتاری و عملی اطلاق می‌شود که به عنوان یک نمونه کامل، متعالی و قابل تقلید، برای هدایت و راهبری افراد و جوامع به کار گرفته می‌شود. (اسکویی، ۱۳۹۴: ۱۵) و در این پژوهش، الگوی رفتاری پیامبر اکرم (ص) به عنوان نمونه‌ای مطلوب و ایده‌آل برای حوزه‌های مدیریت فردی، اجتماعی و سیاسی در شرایط متغیر معرفی می‌گردد. این الگو فراتر از یک مجموعه از ویژگی‌های صرفاً اخلاقی است؛ بلکه شامل راهبردهای عملی و کارآمد برای مواجهه حکیمانه با چالش‌ها، جلب و تقویت اعتماد عمومی و گسترش همه‌جانبه عدالت و دانش در جامعه اسلامی است. (طباطبایی، ۱۴۱۷ ق: ۵۰).

شخصیت فردی پیامبر در بیانات رهبری

شخصیت فردی پیامبر اعظم (ص)، بنیان و بستر اصلی سیره اجتماعی و سیاسی ایشان بود و رهبر انقلاب اسلامی، آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، در بیانات خود بر این بُعد تأکید کرده و آن را الگویی بی‌بدیل معرفی نموده‌اند؛ ایشان شخصیت فردی پیامبر (ص) را بر دو پایه اساسی استوار می‌دانند: ارتباط با خدا (ظهور یافته در عبادات و استغفار) و ارتباط با مردم (تجلی یافته در صداقت و امانت‌داری کامل).

۱. غافل نشدن از عبادات و استغفار

عبادت پیامبر (ص) صرفاً یک عمل فردی نبود، بلکه تجلی عالی ترین درجه بندگی و منبع اصلی صبر، پایداری و توانایی ایشان برای رهبری نهضت عظیم اسلامی بود و آیت الله خامنه‌ای (مدظله العالی) تأکید دارند که با وجود سنگینی مسئولیت‌ها، پیامبر (ص) هرگز از ارتباط عمیق و خالصانه با پروردگار خویش غافل نشدند و رهبری (مدظله العالی) در توضیح این موضوع، ارتباط پیامبر با خداوند را «بزرگترین پشتوانه» ایشان می‌دانند و یادآور می‌شوند که «وقتی که انسان با خدا باشد، نیرومند است» (بیانات در دیدار با مسئولان نظام به مناسبت مبعث پیامبر اعظم (ص)، ۱۳۸۷/۰۵/۰۹ - <https://khl.ink/f/3580>). ایشان بندگی پیامبر (ص) را راز اصلی پیروزی‌ها و دلیل موفقیت ایشان در سخت‌ترین شرایط معرفی می‌کنند و بدین ترتیب، عبادت، رکن اساسی در شخصیت و توانمندی مدیریتی ایشان بود (بیانات در دیدار با کارگزاران نظام به مناسبت عید سعید مبعث، ۱۳۷۰/۱۱/۱۳ - <https://khl.ink/f/2572>).

۲. رابطه عبادت و استقامت

در بیانات رهبری (مدظله العالی)، رابطه عمیق پیامبر (ص) با خداوند و تداوم عبادت، ستون اصلی قدرت و استقامت یک رهبر الهی محسوب می‌شود و آیت الله خامنه‌ای (مدظله العالی) رابطه‌ای مستقیم و ناگسستگی میان عبادت شبانه و پایداری در جهاد روزانه برجسته می‌کنند و از دیدگاه ایشان، خودسازی معنوی پیش شرط ضروری برای مبارزه در عرصه بیرونی است و رهبری (مدظله العالی) این پیوند را چنین ترسیم می‌کنند: «آن کسی که به بستر می‌رود و برای بندگی خدا در دل شب، نیمه‌های شب، بیدار می‌شود و نماز می‌خواند و عبادت می‌کند... آن کس می‌تواند در مقابل یک دنیای پر از ظلم، با دست خالی بایستد» (بیانات در دیدار مردم قم در سالگرد قیام ۱۹ دی، ۱۳۸۸/۱۰/۱۹ - <https://khl.ink/f/8599>). این سخن، نشان می‌دهد که جهاد اکبر (مبارزه با نفس) مقدمه‌ای لازم برای پیروزی در جهاد اصغر (مبارزه با دشمن بیرونی) است و پیامبر (ص) با تهذیب نفس از طریق عبادت و خلوت شبانه، بنیان اقتدار معنوی خود را می‌ساختند تا در برابر فشارهای سیاسی و نظامی، مقاومتی بی‌نظیر داشته باشند.

۳. عبادت در اوج موفقیت

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های سیره ایشان، تداوم و استمرار عبادت و بندگی در اوج پیروزی‌ها و موفقیت‌های بزرگ بود و این بُعد کلیدی از منظر رهبر معظم انقلاب، یک اصل مدیریتی و اخلاقی برای تمامی رهبران است و ایشان (مدظله‌العالی) به سوره نصر اشاره می‌کنند که پس از فتح مکه نازل شد و به پیامبر (ص) دستور می‌دهد: «فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ» (نصر/۳) و ایشان در این زمینه چنین می‌فرمایند: «پیغمبر در اوج پیروزی‌ها، مورد خطاب پروردگار قرار گرفت که پروردگار را تسبیح کن و ستایش کن و استغفار کن» (بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی، ۱۳۷۹/۰۸/۰۴ - <https://khl.ink/f/۳۰۳۱>).

این آیه شریفه تبیین می‌نماید که حتی در اوج موفقیت و پیروزی، مقام بندگی و تضرع پیامبر اکرم (ص) نه تنها دچار کاهش نگردیده، بلکه با افزایشی چشمگیر همراه بوده و الگویی بنیادین برای رهبران جوامع است تا در اوج قدرت نیز از غفلت از یاد خداوند دوری جویند و از منظر تفسیری، این فرمان به معنای شکرگزاری عمیق در مقابل نعمت بزرگ الهی و پرهیز از غرور و تکبر است. (مکارم شیرازی و دیگران، ۱۳۷۴: ۴۵۱) و این تحلیل، بندگی را در اوج قدرت، تبلور اوج شکرگزاری و آمادگی کامل برای مراحل بعدی زندگی معنوی می‌داند.

۴. مظهر صداقت و امانت‌داری

صداقت و امانت‌داری، از والاترین فضیلت‌های اخلاقی و سنگ بنای اعتماد عمومی و روابط اجتماعی پایدار هستند و پیامبر اکرم (ص) پیش از بعثت، به «محمد امین» معروف بودند و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) تأکید دارند که این ویژگی‌ها نه تنها صفات فردی، بلکه ابزاری قدرتمند برای جلب اعتماد مردم و پیشبرد اهداف الهی بود و در واقع، این صداقت، بزرگ‌ترین سرمایه اجتماعی پیامبر (ص) بود که به ایشان کمک کرد تا دل‌های مردم را برای

پذیرش دعوت الهی آماده سازند. (بیانات در دیدار با مسئولان نظام به مناسبت عید مبعث،
<https://khl.ink/f/۳۵۸۰-۱۳۸۷/۰۵/۰۹>).

۵. نقش صداقت در جلب اعتماد

اعتماد، ستون فقرات هر جامعه‌ای است و رهبران بزرگ با جلب اعتماد مردم، مسیر خود را هموار ساخته‌اند و آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) معتقدند که مردم عربستان، نه به خاطر معجزه یا قدرت مالی، بلکه به دلیل صداقت بی‌نظیر پیامبر (ص) به ایشان اعتماد کردند و در این باره چنین می‌فرمایند: «مردم مکه به محمد امین اعتماد کردند و همین اعتماد، یکی از سرمایه‌های بزرگ بعثت شد» (بیانات در دیدار با مسئولان نظام به مناسبت عید مبعث، ۱۳۸۷/۰۵/۰۹-
<https://khl.ink/f/۳۵۸۰>) و این صداقت، فراتر از یک ویژگی فردی، بنیاد اصلی برای ایجاد جامعه‌ای مبتنی بر اعتماد متقابل و بستری برای پذیرش حقایق رسالت الهی بود.

۶. پیامبر امین مردم و امین وحی

امانت‌داری، بنیادی‌ترین رکن اخلاقی و عامل اصلی شکل‌گیری اعتماد عمومی است و امانت‌داری پیامبر اکرم (ص) ابعاد مختلفی داشت: امین مردم و امین وحی الهی. ایشان در حفاظت از اموال مردم و ایفای عهده‌های خود نهایت دقت را به کار می‌بردند و رهبری (مدظله‌العالی) بر این بُعد تأکید دارند که امانت‌داری ایشان به مسائل مالی محدود نبود، بلکه در رساندن پیام الهی نیز امانت‌دار کامل بودند و کوچک‌ترین تغییری در آن ایجاد نکردند؛ چنان که می‌فرمایند: «پیامبر امین وحی است، امین خدای متعال است؛ امانت خدای متعال، وحی است. امین بر مردم است؛ امانت مردم، اعتمادشان است» (بیانات در دیدار مسئولان سازمان صدا و سیما، ۱۳۸۳/۰۹/۱۱-
<https://khl.ink/f/۳۲۶۲>).

این ویژگی باعث شد مردم به این باور برسند که هر آنچه پیامبر (ص) می‌گویند، عین حقیقت و کلام خدا است و به این ترتیب، از نگاه رهبری (مدظله‌العالی)، شخصیت فردی پیامبر (ص) بر دو رکن اساسی عبودیت خالصانه و صداقت مطلق استوار بود که سرمایه‌هایی بزرگ برای تحقق اهداف الهی و جلب اعتماد مردم محسوب می‌شوند.

سیره اجتماعی پیامبر در بیانات رهبری

شخصیت اجتماعی پیامبر اکرم (ص) الگویی بی نظیر برای مدیریت روابط انسانی و هدایت جامعه است و رهبر انقلاب اسلامی، آیت الله خامنه‌ای (مدظله العالی)، در تبیین این بُعد، بر دو رکن اساسی اخلاق خوش و رحمت تأکید دارند و آن‌ها را کلید موفقیت ایشان در جذب دل‌ها و پیشبرد اهداف الهی می‌دانند.

ایشان خوش اخلاقی و مدارا را نه یک صفت فردی، بلکه یک استراتژی مدیریتی می‌دانند که باعث شد پیامبر (ص) به پدری مهربان برای جامعه تبدیل شوند و در همین زمینه می‌فرمایند: «رفتارش با مردم، رفتار خوش بود، در جمع مردم، همیشه بشّاش بود... به همه سلام می‌کرد... کودکان را مورد ملامت قرار می‌داد، با زنان مهربانی می‌کرد، با ضعیفا کمال خوش رفتاری را داشت، با اصحاب خود شوخی می‌کرد...» (بیانات در خطبه‌های نماز جمعه تهران - ۱۳۷۹/۰۲/۲۳ - <https://khl.ink/f/3005>) و این ویژگی‌ها به ایشان کمک کرد تا جامعه‌ای بر مبنای محبت و اعتماد بنا کنند.

۱. خوش اخلاقی با مردم: مظهر رحمت و جاذبه

برداشت‌ها از دیدگاه رهبر معظم انقلاب (مدظله العالی) حاکی از آن است که خوش اخلاقی پیامبر (ص) عامل اصلی جذب مردم و ایجاد پیوندی عاطفی میان ایشان و امت بود و این خوش اخلاقی ناشی از رحمت و محبت درونی ایشان بود که در رفتار، گفتار و چهره‌شان تجلی می‌یافت.

ایشان با استناد به آیه شریفه «وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَأَنْفَضُوا مِنْ حَوْلِكَ» (آل عمران/۱۵۹)، بر این حقیقت تأکید دارند که خوش‌خویی پیامبر (ص) فراتر از یک فضیلت فردی، یک ابزار مدیریتی کارآمد بود (بیانات در دیدار میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی و جمعی از مسئولان ، ۱۴۰۰/۰۸/۰۲ - <https://khl.ink/f/48891>) و این دیدگاه، خوش اخلاقی را از یک فضیلت اخلاقی به یک ابزار راهبردی در رهبری اجتماعی ارتقا می‌دهد که ریشه در رحمت الهی دارد.

تأثیر خوش اخلاقی در جذب قلوب، به ویژه در عرصه رهبری، نقشی محوری ایفا می کند و قادر به فتح دل ها و ایجاد پیوندهای عاطفی عمیق است و مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در بیانات خود به این نکته می پردازند که پیامبر (ص) از طریق خوش اخلاقی و با وجود نداشتن ثروت و قدرت ظاهری، توانستند دل های مردم را به خود جذب کنند.

از دیدگاه ایشان، رحمت و خوش اخلاقی پیامبر (ص) عامل اصلی جذب مردم به اسلام بود و این خوش اخلاقی به ویژه در برخورد با مخالفان و حتی دشمنان نمود بیشتری داشت؛ ایشان با مدارا و گفت و گو رفتار می کردند تا راهی برای هدایت آنان باز شود (بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم در سالروز عید سعید غدیر خم، ۱۳۷۹/۱۲/۲۴ - <https://khl.ink/f/3056>).

۲. عفو و مدارا: سلاح پیروزی اخلاقی

عفو و مدارا از نیرومندترین اصول اخلاقی در مدیریت جوامع و مواجهه با دشمنان است و یکی از مهم ترین مظاهر سیره اجتماعی پیامبر (ص)، همین اصل عفو و مدارا حتی با دشمنان بود و مقام معظم رهبری (مدظله العالی) این رویکرد را به عنوان یک الگوی مهم در مدیریت جامعه اسلامی معرفی می نمایند و در تبیین آن به ماجرای فتح مکه اشاره می کنند.

پیامبر اکرم (ص) در جریان این پیروزی بزرگ، الگویی بی نظیر از مدیریت مبتنی بر عفو و رحمت را به نمایش گذاشتند و به جای انتقام از دشمنان دیرینه، با کرامت نبوی تمامی آنان را مشمول عفو قرار دادند و فرمودند: «الیوم یوم المرحمة؛ امروز، روز رحمت است». (مکارم شیرازی و دیگران، ۱۳۷۴: ۴۰؛ مجلسی، ۱۴۰۳ ق: ج ۲۱، ص ۱۰۹)

مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در این باره چنین می فرمایند: «بارها با دشمنان مغلوب خود رفتاری کرد که برای آنها قابل فهم نبود و در سال هشتم هجری، وقتی که پیامبر مکه را با آن عظمت و شکوه فتح کرد، گفت: «الیوم یوم المرحمة؛ لذا انتقام نگرفت و این، جوانمردی آن بزرگوار بود» (بیانات در خطبه های نماز جمعه تهران - ۱۳۷۹/۰۲/۲۳ - ۳۰۰۵ <https://khl.ink/f> و این رفتار، نشان داد که قدرت واقعی پیامبر (ص) نه تنها در توان نظامی،

بلکه در اخلاق و عطوفت ایشان نهفته است و ایشان با عفو و بخشش، دل‌ها را به سوی خود متمایل ساختند.

۳. رحمت نبوی: فراتر از جغرافیا و دین

رحمت فضیلتی جهان شمول است که مرزهای جغرافیایی، نژادی و دینی را درهم می‌شکند و زیربنای همزیستی مسالمت‌آمیز است و رحمت پیامبر (ص) تنها محدود به مسلمانان نبود و ایشان حتی با غیر مسلمانان نیز با محبت و انصاف رفتار می‌کردند و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) تأکید دارند که رفتار پیامبر با غیرمسلمانان رفتاری عاطفی بود و ایشان هرگز به بهانه مسلمان نبودن یک فرد، از کمک به او و رعایت حقش پرهیز نکردند.

ایشان در بُعد دیگری از این رحمت می‌فرمایند: «جوانمردی او طوری بود که دشمنان شخصی خود را مورد عفو و اغماض قرار می‌داد و اگر در جایی ستم دیده‌ای بود، تا وقتی به کمک او نمی‌شتافت، دست بر نمی‌داشت» (بیانات در خطبه‌های نماز جمعه تهران - <https://khl.ink/f/3005-1379/02/23>) و این نگاه، سیره اجتماعی پیامبر (ص) را به یک الگوی جهان شمول برای همزیستی مسالمت‌آمیز تبدیل می‌کند و تصویر واقعی اسلام را به عنوان دین صلح و عدالت به نمایش می‌گذارد و در مجموع، خوش اخلاقی پیامبر (ص) نه یک ویژگی ساده، بلکه یک استراتژی جامع و کاربردی برای مدیریت جامعه و جلب دل‌ها بود که بر مبنای رحمت و شفقت خالصانه ایشان استوار بود.

سیره سیاسی و مبارزاتی پیامبر در بیانات رهبری

شخصیت سیاسی و مبارزاتی پیامبر اعظم (ص) یکی از مهم‌ترین ابعاد سیره ایشان است که آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به تحلیل آن پرداخته‌اند و از نگاه ایشان، پیامبر (ص) یک رهبر سیاسی هوشمند و مقتدر بودند که با تدبیر و استقامت، نهضت خود را در مقابل دشمنان پیش بردند و این بُعد، الگویی کارآمد برای رهبران و ملت‌هایی است که در برابر نظام سلطه ایستادگی می‌کنند و این بخش به دو محور اصلی استقامت در راه حق و برخورد مدبرانه و مقتدرانه با دشمن می‌پردازد.

۱. استقامت در راه حق: رمز پیروزی نهضت نبوی

استقامت پیامبر اسلام (ص) از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی) کلیدی ترین عامل موفقیت ایشان بوده است و ایشان بر این باورند که پیامبر (ص) حتی در سخت ترین شرایط نیز از مسیر خود منحرف نشدند و این پایداری، نه تنها یک ویژگی اخلاقی، بلکه یک استراتژی سیاسی بود.

رهبری (مدظله العالی) در این زمینه می فرمایند: «استقامت او استقامتی بود که در تاریخ بشری نظیرش را نمی شود نشان داد، چنان استقامتی به خرج داد که توانست این بنای مستحکم خدایی را که ابدی است، پایه گذاری کند... با استقامت او، یاران آن چنانی تربیت شدند» (بیانات در خطبه های نماز جمعه تهران - ۱۳۷۹/۰۲/۲۳ - <https://khl.ink/f/3005>) و این استقامت بی نظیر، عاملی بود که موجب تثبیت دین الهی شد و نسلی را تربیت کرد که توانستند تمدنی پایدار بنا نهند.

استقامت و پایداری، از ویژگی های حیاتی برای بقا و پیشرفت هر جامعه ای محسوب می شوند و در مسیر پرفراز و نشیب تاریخ، ملت ها و نهضت هایی که توانسته اند در برابر موانع و تهدیدات مقاومت کنند، به موفقیت رسیده اند و این پایداری، از عزم راسخ رهبران نشئت می گیرد و به درون جامعه منتقل می شود و در این میان، سیره پیامبر اکرم (ص) به عنوان کامل ترین الگو، رابطه ای عمیق میان استقامت رهبر و پایداری امت را به نمایش می گذارد.

مقام معظم رهبری (مدظله العالی) با استناد به آیه شریفه «فَأَسْتَقِمَّ كَمَا أَمَرْتُ» (هود/۱۱۲) استقامت در مقابل دشمن را یک درس بزرگ برای همه می دانند. (بیانات در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی ، ۱۴۰۲/۰۱/۰۱ - <https://khl.ink/f/52275>) ایشان توضیح می دهند که این استقامت، سه بُعد مهم داشت: استقامت در اعتقاد و ایمان، استقامت در عمل و تلاش و استقامت در مواجهه با دشمن. (بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۸۳/۰۶/۳۱ - <https://khl.ink/f/3250>)

پیامبر (ص) در تمامی این ابعاد، الگوی کامل استقامت بودند و هرگز تسلیم نشدند و رهبری (مدظله العالی) این ایستادگی را یک اصل حیاتی برای هر نظام اسلامی می دانند و استقامت را به

معنای ثبات ورزیدن در راه درست و تحت تأثیر عوامل گوناگون قرار نگرفتن می‌دانند. (بیانات در جمع هیئت‌های دانشجویی در روز اربعین حسینی، ۱۳۹۶/۰۸/۱۸ - <https://khl.ink/f/۳۸۱۴۰>) و این تعریف، نشان می‌دهد که استقامت نه به معنای لجاجت، بلکه به معنای پایداری بر مبانی حق و عدالت است و این پایداری رهبر، عامل اصلی در پایداری و ثبات امت است.

۲. استقامت مقدمه نصرت الهی

استقامت و برخورد مدبرانه با دشمن، دو روی یک سکه‌اند که هر رهبر الهی برای موفقیت به هر دو نیاز دارد و این دو ویژگی، نه تنها یک صفت فردی، بلکه راهبردی جامع برای مدیریت و پیشبرد اهداف بزرگ محسوب می‌شوند و در مسیر دشوار تحقق اهداف الهی، پایداری است که مؤمنان را از ناامیدی باز می‌دارد و در کنار آن، تدبیر است که راه پیروزی را هموار می‌سازد. مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) بر این باورند که استقامت و پایداری، شرط اصلی برای تحقق نصرت الهی است و ایشان با تأکید بر سیره پیامبر اکرم (ص)، استقامت بر سر اصول و حرف حق را یکی از مهم‌ترین ارکان حیات مبارک ایشان می‌دانند.

ایشان استقامت اصلی را در اهداف و ارزش‌ها می‌دانند، نه در شیوه‌های رسیدن به آن‌ها و می‌فرمایند: «در اهداف و مبانی، ملاک ما باید «فاستقم کما امرت» باشد و به هیچ وجه عدول از مبانی و عدول از ارزش‌ها جایز نیست... استقامت در اهداف لازم است. در کار روش‌ها آزمون و خطا جاری است». (بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۸۳/۰۶/۳۱ -

<https://khl.ink/f/۳۲۵۰>)

رهبر انقلاب (مدظله‌العالی) استقامت را راه حل عملی مشکلات کشور و به معنای «در همین خط مستقیم پایداری کردن و پافشاری کردن و زاویه‌ای ایجاد نکردن» معرفی می‌کنند.

(بیانات در دیدار کارگزاران نظام، ۱۳۸۲/۰۵/۱۵، <https://khl.ink/f/۳۱۸۶>)

بنابراین، استقامت مورد نظر، مقدمه و موجب نصرت الهی است و سیره سیاسی و مبارزاتی پیامبر (ص) هرگز فاقد تدبیر و هوشمندی نبود و رهبر انقلاب (مدظله‌العالی) تأکید دارند که

پیامبر (ص) در برخورد با دشمنان خود، علاوه بر قاطعیت، با کمال تدبیر و هوشمندی عمل می کردند و این نشان می دهد که استقامت بدون تدبیر، به نتیجه مطلوب نخواهد رسید؛ ایشان در این زمینه می فرمایند: «اخلاق حکومتی پیامبر (ص)، آن حضرت عادل و با تدبیر بود و کسی که تاریخ ورود پیامبر به مدینه را بخواند آن جنگ های قبیله ای... آن برخورد با دشمن عنود چنان تدبیر قوی و حکمت آمیز و همه جانبه ای در خلال این تاریخ مشاهده می کند که حیرت آور است». (بیانات در خطبه های نماز جمعه تهران - ۱۳۷۹/۰۲/۲۳ - <https://khl.ink/f3005>).

۳. تدبیر در صلح و جنگ

تدبیر، به معنای مدیریت هوشمندانه و تصمیم گیری های خردمندانه، یکی از مهم ترین ویژگی های یک رهبر موفق در تمامی عرصه ها، به ویژه در شرایط حساس صلح و جنگ است و رهبری (مدظله العالی) در تبیین بُعد مدیریتی سیره نبوی، به رویداد صلح حدیبیه اشاره می کنند و صلح را اوج تدبیر سیاسی پیامبر (ص) می دانند و تأکید می کنند که یک رهبر الهی باید هم در میدان جنگ و هم در شرایط صلح، از تدبیر و دوراندیشی بهره گیرد.

ایشان می فرمایند: «پیغمبر (ص) با عالی ترین تدبیر، کاری کرد که آن ها نشستند و با او قرارداد امضا کردند... اسمش صلح است؛ اما خدای متعال در قرآن می فرماید: «أنا فتحنا لک فتحا مبینا؛ ما برای تو فتح مبینی ایجاد کردیم». (بیانات در خطبه های نماز جمعه تهران، ۱۳۸۰/۰۲/۲۸ - <https://khl.ink/f3066>)

در این واقعه پیامبر (ص) با یک تصمیم هوشمندانه، شرایطی را پذیرفتند که در ظاهر به نفع دشمن بود، اما در باطن، زمینه را برای گسترش اسلام و فتح مکه فراهم کرد.

۴. اقتدار در عین رأفت

اقتدار حقیقی در رهبری، تنها به معنای قدرت و قاطعیت نیست بلکه در گرو توانایی به کارگیری آن در کنار رأفت و محبت است و رهبر معظم انقلاب (مدظله العالی) معتقدند که پیامبر اکرم (ص) در مواجهه با دشمن، قاطعیت را با رأفت درهم می آمیختند؛ با دشمنان سرسخت،

مقتدرانه برخورد می کردند، اما پس از پیروزی، با عفو و رحمت رفتار می کردند و این راهبرد هوشمندانه، سیره مدیریتی پیامبر (ص) را از هرگونه افراط و تفریط دور نگاه می دارد. ایشان یکی از شاخص‌های نظام نبوی را «اقتدار و عزت» می دانند و می فرمایند: «جامعه و نظام نبوی، تو سری خور، وابسته، دنباله‌رو و دست حاجت به سوی این و آن دراز کن نیست؛ عزیز و مقتدر و تصمیم گیر است». (بیانات در خطبه‌های نماز جمعه تهران، ۱۳۸۰/۰۲/۲۸ - ۳۰۶۶ <https://khl.ink/f>)

این ترکیب از قاطعیت و مدارا، سیره نبوی را به یک الگوی کامل و جامع برای مدیریت سیاسی و مبارزاتی تبدیل می کند و در مجموع، از نگاه رهبری (مدظله‌العالی)، سیره سیاسی و مبارزاتی پیامبر (ص) بر دو اصل استقامت بی نظیر و تدبیر هوشمندانه استوار بود و این دو اصل، به ایشان کمک کرد تا نهضت اسلامی را از مراحل ابتدایی تا تشکیل حکومت جهانی پیش ببرند و الگویی ابدی برای پیروان خود باقی بگذارند.

سیره علمی و فرهنگی پیامبر در بیانات رهبری

نهضت پیامبر اعظم (ص) صرفاً یک حرکت سیاسی یا نظامی نبود، بلکه در بنیاد خود یک انقلاب فرهنگی و فکری عمیق به شمار می رفت و از نگاه رهبر انقلاب اسلامی، پیامبر (ص) نهضت خود را با بیداری فکری و گسترش دانش آغاز کردند و این بُعد، کلید اصلی تحول در جامعه آن زمان و الگویی برای جوامع امروز است و ایشان بر این باورند که سیره فرهنگی و علمی پیامبر اسلام (ص) نشان می دهد که قدرت واقعی، نه در ثروت و زور، بلکه در دانش و آگاهی نهفته است.

۱. گسترش علم در آغاز نهضت: بنیاد انقلاب فرهنگی

علم، اساسی ترین عامل پیشرفت و تحول در تاریخ بشر است و از مهم ترین نیروهای محرک برای تغییرات فرهنگی و اجتماعی محسوب می شود و هر نهضت یا تمدنی که در پی تعالی باشد، ناگزیر باید از مسیر جهل زدایی و ترویج دانش عبور کند و این حقیقت بنیادین، در آغاز نهضت پیامبر اکرم (ص) به گونه‌ای بی نظیر تجلی یافت.

از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، علم و دانش جایگاهی بنیادین در اسلام دارد؛ ایشان در تبیین این دیدگاه، آغاز رسالت پیامبر اکرم (ص) با فرمان «اقْرَأْ» را نشانه‌ای قاطع از این اهمیت می‌دانند و این تحلیل ریشه در اولین آیات سوره مبارکه علق دارد که با فرمان «اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ» آغاز می‌شود و از نگاه ایشان، اولین کلمه‌ای که بر پیامبر (ص) نازل شد، کلمه علم، مطالعه و خواندن بود و این نشان می‌دهد که علم، پایه و اساس حرکت اسلامی است.

ایشان تأکید می‌کنند که «آنچه پیامبر (ص) به آن دعوت کرد، همان چیزهایی است که بشر در همه دوره‌های تاریخ به آن نیازمند است و در رأس این نیازها، علم قرار دارد و ایشان با استناد به آیات ابتدایی سوره علق «اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ»، به این نکته اشاره می‌کنند که اسلام از همان ابتدا، با تجلیل از علم و قلم آغاز شد». (بیانات در دیدار کارگزاران نظام، ۱۳۸۲/۰۷/۰۲-۳۱۹۶-<https://khl.ink/f/3196>)

رهبر انقلاب (مدظله‌العالی) در ادامه، به پیشگامی اسلام در ترویج علم در زمانی که خبری از سواد در دنیا نبود، اشاره می‌کنند و می‌فرمایند: «آن وقتی که در دنیا خبری از علم و سواد و درس و مشق و نشانه‌های تعلیم و تعلم وجود نداشت، اسلام و قرآن ما با «اقْرَأْ» شروع کرد و به قلم و نوشته سوگند خورد و اسیر جنگی را در مقابل یاد دادن چند کلمه آزاد کرد... جامعه اسلامی را حدود هفت، هشت قرن از همه دنیای متمدن آن روز جلو تر برد». (بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم، ۱۳۶۹/۰۷/۰۴-۲۳۵۸-<https://khl.ink/f/2358>).

از دیدگاه ایشان، علم و دانش وسیله‌ای برای نجات و رستگاری انسان است که به زمان و مکان خاصی محدود نمی‌شود و برای تمام دوره‌های زندگی بشر کاربرد دارد و این تأکیدات، به وضوح نشان می‌دهد که از نظر ایشان، اسلام دین ضد علم نیست، بلکه خود مبشر و مشوق علم آموزی است و این آغاز، پیامی روشن داشت که پیشرفت و رستگاری، تنها از مسیر جهل زدایی و کسب دانش میسر است و این رویکرد، در جامعه‌ای که خواندن و نوشتن در آن بسیار محدود بود، یک انقلاب واقعی محسوب می‌شد؛ انقلابی که هدف آن، نه فقط تغییر دین مردم، بلکه ایجاد یک تحول عمیق فرهنگی بود که بر مبنای علم و خرد استوار بود.

۲. سوادآموزی به عنوان یک اصل اجتماعی

آموزش و فراگیری دانش، فراتر از یک فعالیت و کنش فردی، اصلی حیاتی و ستونی بنیادین برای پیشرفت و اعتلا در هر جامعه‌ای به شمار می‌رود و سیر تاریخ، گواه آن است که هر ملتی در مسیر گشودن دروازه‌های علم و معرفت گام نهاده، توانسته است بندهای جهل و عقب ماندگی را بگسلد و به سوی روشنایی و پیشرفت رهسپار شود و در این مسیر پرفروغ، سیره نبوی پیامبر اکرم (ص) الگویی بی‌بدیل از جایگاه والای سوادآموزی به عنوان یک رسالت اجتماعی عرضه می‌دارد؛ چنان که رهبری (مدظله‌العالی) می‌فرماید: «مبعث در حقیقت روز برافراشته شدن پرچم رسالتی است که خصوصیات آن برای بشریت، ممتاز و بی‌نظیر است، مبعث در حقیقت پرچم علم و معرفت را برافراشت، مبعث با «إقرأ» شروع شد: «إقرأ باسم ربك الذي خلق» (علق: ۱) و با «ادع إلى سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة» (نحل: ۱۲۵) ادامه یافت؛ یعنی دعوت همراه با حکمت». (بیانات در دیدار کارگزاران نظام به مناسبت عید مبعث، ۱۳۸۰/۰۷/۲۳ - <https://khl.ink/f/3089>)

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) واقعه اسرای جنگ بدر را نمونه‌ای بارز از این حکمت نبوی برمی‌شمارند که در آن ماجرا، پیامبر اسلام (ص) با تدبیری حکیمانه و آینده‌نگرانه، به اسرای با سواد اجازه دادند تا در قبال آموزش خواندن و نوشتن به ده نفر از مسلمانان، طعم آزادی را بچشند و این اقدام، به مثابه نهضتی بی‌سابقه در جهان آن روز، نشان از اهمیت شگرفی دارد که پیامبر برای علم و سواد قائل بودند؛ ایشان با این تدبیر، دانایی را هم‌ارز و همسنگ با آزادی اسیران قرار دادند و از همان نخستین روزهای پیروزی، بذر علم را در جامعه اسلامی کاشتند و این اقدام، نشان دهنده اولویت بخشی اسلام به رشد فکری و علمی جامعه بود و الگویی برای تمامی حکومت‌ها و جوامع برای ترویج علم و دانش است؛ چرا که سواد، کلید رهایی از جهل و دروازه ورود به دنیای پیشرفت است.

نتیجه گیری

این پژوهش تطبیقی، که به بررسی الگوی رفتاری پیامبر اعظم (ص) در قرآن و در پرتو بیانات رهبری (مدظله العالی) پرداخته است، نشان می‌دهد که دیدگاه ایشان تصویری جامع، چند بعدی و کاربردی از سیره نبوی ارائه می‌دهد که فراتر از یک روایت صرفاً تاریخی، به مثابه یک نقشه راه عملی برای حیات فردی، اجتماعی و سیاسی جامعه امروزین اسلامی محسوب می‌گردد و یافته‌های تحقیق مؤید این حقیقت است که رهبری (مدظله العالی)، با نگاهی هوشمندانه و نیازسنجی دقیق از مسائل روز، سیره نبوی را به عنوان الگویی پویا و جامع برای مدیریت، حکمرانی و حرکت به سوی تعالی تبیین می‌نمایند.

این الگو بر چهار ستون اصلی استوار است که به صورت در هم تنیده و هم‌افزا عمل می‌کنند و پیشرفت حقیقی جامعه اسلامی را در گرو پیوند آن‌ها می‌داند: عبودیت محض و ارتباط عمیق با پروردگار که منبع اصلی قدرت، پایداری و تهذیب نفس است، اخلاق نیکو و رحمت فراگیر که راهگشای فتح دل‌ها، ایجاد پیوندهای اجتماعی و وحدت جامعه است، تدبیر و استقامت بی‌نظیر در عرصه سیاسی و مبارزاتی که رمز پیروزی بر دشمنان و مدیریت هوشمندانه بحران‌ها است و اولویت‌بخشی به علم و عقلانیت که بنیان یک انقلاب فرهنگی و شالوده جامعه‌ای خردبنیان را تشکیل می‌دهد.

تحلیل تطبیقی سیره نبوی در گفتمان رهبری (مدظله العالی) بر چهار بعد اساسی تأکید می‌ورزد: بُعد فردی که بر ستون عبودیت خالصانه و صداقت مطلق بنا شده و این صفات را نه صرفاً فضایل اخلاقی، بلکه سرمایه‌هایی کلیدی برای جلب قلوب و کسب اعتماد عمومی می‌داند؛ بُعد اجتماعی که بر مبنای رحمت، خوش اخلاقی و مدارا شکل گرفته و آن را به مثابه یک استراتژی مدیریت اجتماعی برای گسترش نهضت و وحدت‌بخشی تلقی می‌کند؛ بُعد سیاسی و مبارزاتی که الگوی کارآمدی از حکمرانی را در سایه استقامت در راه حق و تدبیر هوشمندانه در مواجهه با دشمنان ارائه می‌دهد و بعد فرهنگی و علمی که نهضت نبوی را در بنیاد خود یک انقلاب فرهنگی می‌داند که با تأکید بر دانش و عقلانیت، به مبارزه با جهل و نادانی می‌پردازد و

در نهایت، این سیره نبوی به جامعه اسلامی می آموزد که پیشرفت مقتدرانه و معنوی، تنها در سایه پیوند هماهنگ این ابعاد محقق خواهد شد. در ادامه نتایج تحقیق ذریعه شکل نمایش داده می شود.

منابع

*قرآن کریم.

*خامنه‌ای، سیدعلی، <https://farsi.khamenei.ir>

۱. ابراهیمی فر، محمد و سید محمد میرمحمدی، «سبک زندگی نبوی (ص) از منظر مقام معظم رهبری و کاربرد آن در جامعه اسلامی»، اندیشه‌نامه انقلاب اسلامی، دوره ۱، شماره ۲، ۱۳۹۴.
۲. ابن هشام، عبدالملک بن هشام، السیره النبویه، بیروت، دارالمعرفه، بی تا.
۳. ابن هشام، عبدالملک، سیره ابن هشام، دارالمعرفه، چ ۲، شیراز، ادیب مصطفوی، ۱۳۶۹.
۴. استورک، ایان، تحلیل محتوا، مهدی معتمدی، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها، ۱۳۹۸.
۵. اسکویی، ناصر، الگوی رفتاری در رهبری از منظر قرآن کریم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۹۴.
۶. خلیلی، حسن، الگوی اقتدارگرایی پیامبر اعظم (ص) با تأکید بر بیانات مقام معظم رهبری، رساله دکتری، دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، ۱۳۹۸.
۷. رضایی، علی، «تبیین و تحلیل مؤلفه‌های سیره نبوی در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، ۱۳۹۸.
۸. سبحانی، جعفر، فروغ ابدیت، چ ۲۸، قم، موسسه بوستان کتاب، ۱۳۸۹.
۹. صافی، سعید، الگوی مدیریتی پیامبر اعظم (ص) در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله- العالی)، رساله دکتری، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه تهران، ص ۴۵، ۱۳۹۹.
۱۰. طالبی، محمدحسن، محمد خادمی و سید محمد رضا محمدی، «اصول الگوی مدیریتی پیامبر اعظم (ص) با تأکید بر بیانات مقام معظم رهبری»، مدیریت اسلامی، دوره ۲۸، شماره ۲، ۱۳۹۹.

۱۱. طباطبایی، سید محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۳، قم، انتشارات دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۱۷ ق.
۱۲. عاملی، جعفر مرتضی، الصحیح من سیره النبی الاعظم، ج ۲، قم، نور مطاف، ۱۳۸۳.
۱۳. عاملی، سید جعفر مرتضی، الصحیح من سیره النبی الأعظم، محمد سپهری، تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۸.
۱۴. کرلینجر، فرد، مبانی پژوهش در علوم رفتاری، حسن پاشا شریفی و جعفر نجفی زند، تهران، نشر ارسباران، ۱۳۹۵.
۱۵. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۶ و ۱۷، بیروت، دار إحياء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق.
۱۶. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، جلد ۲۱، صفحه ۱۰۹، ج ۴، قم، اسلامیة، ۱۳۸۶.
۱۷. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، جلد ۲۰، صفحه ۲۸۲، ج ۳۲، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۴.
۱۸. مکارم شیرازی، ناصر و همکاران، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه، جلد ۲۷، ۱۳۷۱.
۱۹. نعمتی منش، زهرا، الگوی رفتاری پیامبر اکرم (ص) از منظر رهبر معظم انقلاب اسلامی، اولین همایش بین المللی معارف نبوی و چالش های جهان امروز، مقاله کنفرانسی - پژوهشی، ۱۴۰۲.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

References

*The Holy Qur'an.

*Khamenei, Seyyed Ali, <https://farsi.khamenei.ir> _

۱. Ebrahimi Far, Mohammad, and Seyyed Mohammad Mir Mohammadi, "Prophetic Lifestyle (PBUH) from the Perspective of the Supreme Leader and Its Application in Islamic Society," *Andishehnameh-e Enqelab-e Islami*, Period ۱, Issue ۲, ۱۳۹۴.
۲. Ibn Hisham, Abd al-Malik ibn Hisham, *Al-Sirah al-Nabawiyyah*, Beirut: Dar al-Ma'rifah, n.d.
۳. Ibn Hisham, Abd al-Malik, *Sirat Ibn Hisham*, Dar al-Ma'rifah, ۲nd ed., Shiraz: Adib Mostafavi, ۱۳۶۹.
۴. Stork, Ian, *Content Analysis*, translated by Mehdi Motamedi, Tehran: Organization for Research and Compilation of University Humanities Books, ۱۳۹۸.
۵. Eskouei, Nasser, *Behavioral Model in Leadership from the Perspective of the Holy Quran*, Tehran: University of Tehran Press, ۱۳۹۴.
۶. Khalili, Hasan, *The Authoritarian Model of the Great Prophet (PBUH) with Emphasis on the Statements of the Supreme Leader*, PhD Thesis, University of Quranic Sciences and Knowledge, ۱۳۹۸.
۷. Rezaei, Ali, "Explanation and Analysis of Components of Prophetic Sunnah in the Statements of Ayatollah Khamenei," Master's Thesis, University of Tehran, ۱۳۹۸.
۸. Sobhani, Ja'far, *Furugh-e Abadiyyat*, ۲۸th ed., Qom: Bustan-e Ketab Institute, ۱۳۸۹.
۹. Safi, Saeid, *The Managerial Model of the Great Prophet (PBUH) in the Thought of the Supreme Leader (may God prolong his life)*, PhD Thesis, Faculty of Theology and Islamic Knowledge, University of Tehran, p. ۴۵, ۱۳۹۹.
۱۰. Talabi, Mohammad Hasan, Mohammad Khademi, and Seyyed Mohammad Reza Mohammadi, "Principles of the Managerial Model of the Great Prophet (PBUH) with Emphasis on the Statements of the Supreme Leader," *Islamic Management*, Period ۲۸, Issue ۲, ۱۳۹۹.

۱۱. Tabataba'i, Seyyed Muhammad Husayn, *Al-Mizan fi Tafsir al-Quran*, Vol. ۳, Qom: Office of Islamic Publications, ۱۴۱۷ AH.
۱۲. Amoli, Ja'far Mortaza, *Al-Sahih min Sirat al-Nabi al-A'zam*, ۲nd ed., Qom: Nur Matuf, ۱۳۸۳.
۱۳. Amoli, Seyyed Ja'far Mortaza, *Al-Sahih min Sirat al-Nabi al-A'zam*, Muhammad Sepahri, Tehran: Organization of Printing and Publishing of the Ministry of Culture and Islamic Guidance, ۱۳۷۸.
۱۴. Kerlinger, Fred, *Foundations of Research in Behavioral Sciences*, Hasan Pasha Sharifi and Ja'far Najafi Zand, Tehran: Arasbaran Publications, ۱۳۹۵.
۱۵. Majlisi, Muhammad Baqir, *Bihar al-Anwar*, Vols. ۱۶ and ۱۷, Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-Arabi, ۱۴۰۳ AH.
۱۶. Majlisi, Muhammad Baqir, *Bihar al-Anwar*, Vol. ۲۱, p. ۱۰۹, ۴th ed., Qom: Islamiyyah, ۱۳۸۶.
۱۷. Makarem Shirazi, Naser, *Tafsir Nemuneh*, Vol. ۲۰, p. ۲۸۲, ۳۲nd ed., Dar al-Kutub al-Islamiyyah, ۱۳۷۴.
۱۸. Makarem Shirazi, Naser, and colleagues, *Tafsir Nemuneh*, Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyyah, Vol. ۲۷, ۱۳۷۱.
۱۹. Nemati Manesh, Zahra, "Behavioral Model of the Noble Prophet (PBUH) from the Perspective of the Supreme Leader of the Islamic Revolution," First International Conference on Prophetic Knowledge and Contemporary World Challenges, Conference Paper-Research, ۱۴.